

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітньо – кваліфікаційного рівня «магістр»
на тему:

Моральне виховання дітей в умовах сільської різновікової групи засобами етнопедагогіки

Виконала:

студентка VII курсу 71 групи

Напрямок підготовки:

8.01010201 «Початкова освіта»

Фльорко Галина Олександрівна

Науковий керівник роботи:

доктор педагогічних наук, професор

Левківський Михайло Васильович

Рецензент:

кандидат педагогічних наук, доцент,

завідувач кафедри природничих та

соціально-гуманітарних дисциплін

Житомирського інституту медсестринства

Круковська Ірина Миколаївна

Допущено до захисту

«_____» _____ 2015 року

Завідувач кафедри

_____
доктор педагогічних наук,

професор Антонова О. Є.

ЖИТОМИР 2015 РІК

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ЕТНОПЕДАГОГІКИ.....	9
1.1. Наукові підходи до морального виховання дошкільників.....	9
1.2. Основні напрями морального виховання дітей в етнопедагогіці українського народу.....	19
1.3. Вікові особливості морального розвитку дошкільників.....	25
Висновки до I розділу.....	31
РОЗДІЛ II. ЗМІСТ, ФОРМИ ТА МЕТОДИ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В УМОВАХ СІЛЬСЬКОЇ РІЗНОВІКОВОЇ ГРУПИ ДНЗ ЗАСОБАМИ ЕТНОПЕДАГОГІКИ.....	33
2.1. Мета, зміст і засоби морального виховання в народній педагогіці.....	33
2.2. Характерні особливості процесу виховання дошкільників з використанням чинників народної педагогіки у контексті проблеми дослідження.....	43
Висновки до II розділу.....	54
РОЗДІЛ III. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ЕТНОПЕДАГОГІКИ.....	56
3.1. Вивчення рівня розвитку моральних якостей у дошкільників.....	56
3.2. Технологія розвитку моральних якостей дошкільників засобами етнопедагогіки.....	68
3.3. Результати формувального експерименту: порівняльний аналіз.....	74
Висновки до III розділу.....	77
ВИСНОВКИ.....	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	81
ДОДАТКИ.....	87

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасному інформаційному і технологічному суспільстві особливої актуальності набувають проблеми окультурення життя, формування духовності особистості, її етичної культури, конструктивної поведінки, самосвідомості та відповідальності. Найбільш сприятливим періодом життя для початку формування моральних якостей людини є дошкільний вік, оскільки на цьому етапі закладаються основи моральності особистості, розвиваються уявлення, почуття, формуються звички і навички, які спрямовуватимуть подальше вдосконалення моральності особистості. Отже, дошкільне дитинство є початковим періодом становлення особистості, коли закладаються основи ставлення до навколишнього світу, людей, до себе, засвоюються перші моральні норми поведінки.

Нові економічні, політичні, соціальні та інформаційні реалії вносять корективи у дошкільну освіту й систему підготовки педагогічних працівників дошкільних закладів. У Національній доктрині розвитку освіти зазначається, що підготовка педагогічних працівників, їхнє професійне вдосконалення – важлива умова модернізації освіти [3, с.4]. Передусім це стосується підготовки вихователів дошкільних закладів, від діяльності яких, безумовно, залежатиме моральна вихованість дошкільників

Згідно із Законом України “Про дошкільну освіту”, дошкільна освіта є обов’язковою первинною складовою системи безперервної освіти в Україні [1, с.430].

У зазначених законодавчих документах визначено, що дошкільна освіта – це цілісний процес, спрямований на забезпечення різнобічного розвитку дитини дошкільного віку відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психічних і фізичних особливостей, культурних потреб, а також на формування у дитини дошкільного віку моральних норм, набуття нею життєвого соціального досвіду.

Відповідно, завданнями дошкільної освіти визначено такі:

- збереження та зміцнення фізичного, психічного і духовного здоров'я дитини;
- виховання у дітей любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей українського народу, а також цінностей інших націй і народів, свідомого ставлення до себе, оточення та довкілля;
- формування особистості дитини, розвиток її творчих здібностей, набуття нею соціального досвіду;
- виконання вимог Базового компонента дошкільної освіти, забезпечення соціальної адаптації та готовності продовжувати освіту;
- здійснення соціально-педагогічного патронату сім'ї [3, с.6].

Ефективність роботи освітніх закладів залежить не лише від програм навчання і виховання, а й від особистості педагога, особливостей організації його взаємин з дітьми. Безперечно, кожен висококваліфікований педагог поєднує у своїй практиці загальнотеоретичні досягнення педагогіки (як основи професійної діяльності), власний досвід, навчає і виховує дошкільників, ураховуючи особистісні переваги та особливості дітей, з якими він працює.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Упродовж віків український народ визначив систему знань, ідей, принципів, традицій, засобів, які завжди продуктивно використовувались у формуванні загальнолюдських та національно-культурних цінностей. Цей унікальний досвід було узагальнено та виокремлено в напрям педагогічної науки – народної педагогіки, – у якій акумульовано багатий досвід виховання, сформований віками, що допомагає вихователям прилучати дитину до національних традицій, звичаїв, норм поведінки. Метою виховання в народній педагогіці є формування усвідомлення належності до коренів роду і народу, значущості таких людських чеснот, як порядності, чесності, любові до матері, сім'ї, рідної

країни тощо. Сутність народної педагогіки, на думку її дослідників, полягає в сукупності і взаємозв'язку понять, поглядів, ідей, досвіду в теорії і практиці національного виховання (Г.Ващенко, О.Духнович, В.Кузь, В.Майборода, В.Мосіяшенко, І.Огієнко, С. Русова, М.Стельмахович, В.Сухомлинський, П.Щербань, М.Ярмаченка та ін.).

Упродовж останніх років досліджено ефективність використання народної педагогіки у трудовому (Ю.Коломієць, Т.Мацейків), моральному (Л.Степаненко, С.Стефанюк, К.Плівачук, О.Гордійчук), екологічному (Л.Різник, В.Скутіна), патріотичному (В.Каюков), естетичному вихованні (Р.Дзвінка, Г.Карась, В.Пабат), у процесі формування національної самосвідомості (Г.Кловак), розвитку творчої активності особистості (З.Пазнікова, Н.Соломко) та інші.

В історії людства традиційно склалося, що кожний народ передає свій суспільний досвід, духовне багатство з покоління в покоління як спадок старшого покоління молодшому, виховання при цьому набуває народного характеру.

Традиційними народно-педагогічними засобами морального виховання дітей упродовж віків були звичаї, традиції і обряди, які сприяли закономірній організованості і психологічному настрою у всіх вікових змінах, соціальних станах людини тощо. Так, дослідниками народної педагогіки Г.Довженюк, М.Драгоманов, О.Знойко, О.Ковалевський, І.Огієнко, В.Скуратівський, Ю.Ступак, В.Чайка та іншими розкрито вагому моральну сутність і духовну велич українських традицій. Вони довели, що народна українська культура має давню історію та бере початок з дохристиянської епохи.

Минуле, сучасне і майбутнє – це нерозривні компоненти, які формують світогляд, особистість кожної людини. Тому перед сучасними педагогами ставиться завдання виховання особистості, передавання її досвіду минулого, розкриття юному поколінню найважливішого призначення людини на землі, формування його морально-духовної краси.

Народні традиції, звичаї та обряди об'єднують минуле, сучасне і майбутнє народу, уможлиблюють формування високорозвиненої сучасної нації. Засвоєні і примножені не одним поколінням, вони вміщують духовні, моральні цінності, ідеї, ідеали, погляди, норми поведінки.

Зважаючи на актуальність проблеми, була обрана тема магістерського дослідження: **“Моральне виховання дітей дошкільників в умовах сільської різновікової групи ДНЗ засобами етнопедагогіки”**.

Об'єкт дослідження - процес морального виховання дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження - зміст, форми та методи морального виховання дітей в умовах сільської різновікової групи ДНЗ засобами етнопедагогіки.

Мета дослідження - теоретично обґрунтувати змістову структуру морального виховання дошкільників, та експериментально перевірити ефективні методи та прийоми їх виховання в умовах сільської різновікової групи ДНЗ засобами етнопедагогіки.

Гіпотеза дослідження: дотримання визначених у системі педагогічних умов організації морального виховання дошкільників засобами народної педагогіки сприятиме розвитку у дітей пізнавального, емоційного і поведінкового компонента моральності, моральних якостей, спрямованості особистості та її активності, що в цілому дасть змогу суттєво підвищити моральну вихованість дітей в умовах сільської різновікової групи ДНЗ.

Для досягнення мети у дослідженні вирішувалися такі **завдання:**

- проаналізувати різноманітну наукову літературу з проблеми дослідження;
- охарактеризувати різноманітні наукові підходи до проблеми морального виховання дітей дошкільного віку;
- вивчити вікові особливості розвитку моральної сфери дітей дошкільного віку;
- визначити критерії, показники та рівнів сформованості моральності дітей дошкільного віку.

- теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективні форми та методи морального виховання дітей в умовах сільської різновікової групи засобами етнопедагогіки;
- підвести підсумки дослідження.

Методологічними засадами дослідження є філософські положення про суспільну діяльну сутність процесу морального вибору особистості, діалектичну єдність свободи вибору і моральної необхідності, взаємообумовленість мети діяльності та засобів її досягнення; психологічні положення про визначальну роль діяльності в розвитку особистості; принципи особистісно зорієнтованого виховання.

Теоретичними засадами дослідження послуговувалися праці психологів І.Д.Беха, Л.С.Виготського, О.М.Леонтьєва, С.Л.Рубінштейна та інших; праці філософів С.Ф.Анісімова, В.Й.Бакштановського, О.Г.Дробницького, А.А.Гусейнова, В.С.Соловйова, О.І.Титаренка; роботи, присвячені проблемам розвитку у дітей дошкільного віку внутрішніх механізмів регуляції моральної поведінки (О.В.Запорожець, Д.Б.Ельконін, В.К.Котирло, Я.Л.Коломінський, А.Д.Кошелева, Я.З.Неверович, Ю.О.Приходько, Т.О.Репіна, Є.В.Суботський, Т.М.Титаренко, С.П.Тищенко, С.Г.Якобсон та ін.); роботи, в яких висвітлюються питання морального виховання дошкільників у процесі різних видів діяльності й спілкування (Л.В.Артемова, Р.С.Буре, Р.Й.Жуковська, Л.П.Князева, Л.В.Крайнова, Т.О.Маркова, В.Г.Нечаєва, В.О.Павленчик, Т.І.Поніманська та ін.) та різні аспекти виховання моральної поведінки в дітей (С.О.Дуднікова, Н.М.Горопаха, Т.Я.Колесіна, Л.Мондейкене, Т.С.Фасолько).

Вірогідність результатів дослідження забезпечена методологічним обґрунтуванням вихідних позицій, послідовною реалізацією теоретичних положень у розв'язанні поставлених завдань, організацією педагогічного експерименту з застосуванням комплексу методів, адекватних об'єктові, предметові відповідно до цілей та задач дослідження, проведенням ретельного кількісного та якісного аналізу експериментальних даних з використанням методів їх статистичної обробки.

Для розв'язання визначених завдань використовувалися такі **методи дослідження:**

- ◆ теоретичні - теоретико-критичний аналіз філософської, психологічної, педагогічної та методичної літератури щодо проблеми дослідження, порівняння, систематизація, узагальнення здобутої інформації, що дало змогу розкрити сутність, структури та особливостей морального виховання дітей дошкільного віку;
- ◆ емпіричні - методи збирання емпіричного матеріалу (анкетування, інтерв'ю, бесіди); спостереження за виховним процесом, що забезпечило діагностику стану моральної вихованості дошкільників;
- ◆ експериментальні - педагогічний експеримент (констатувальний та формувальний), спрямований на моральне виховання.

Структура магістерської роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, десяти підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (67 найменувань) та додатків. Загальний обсяг магістерської роботи становить 97 сторінок, основний текст викладено на 80 сторінок.

База дослідження. Експериментальне дослідження проводилось на базі Торчинського НВК I-II ступенів Коростишівського р-ну Житомирської області. У дослідженні приймали участь діти дошкільного віку.

ВИСНОВКИ

Працюючи у дитячому садку, вихователеві необхідно дотримуватися принципу “навчаючи - виховуй”. Це означає, що на занятті слід не тільки розкривати здібності та таланти, а й сприяти розвитку моральних здібностей дитини, поваги до друзів та одногрупників, дорослих, до країни, в якій живемо, вберегти вихованців від злості, заздрощів, створювати ситуації, в яких виявляється товарицькість.

Глибокі зміни, які відбуваються в психологічному вигляді дошкільника, свідчать про широкі можливості розвитку дитини на даному віковому етапі. На протязі цього періоду на якісно новому рівні реалізується потенціал розвитку дитини як активного суб'єкта, який пізнає оточуючий світ і самого себе.

Моральне почуття, закріплюючись в психіці, стає мотивом, що спрямовує поведінку людини. Тільки тоді ми можемо говорити про істинно моральну поведінку особистості, коли мотивом морального вчинку стає моральне почуття: співчуття, співпереживання, жалість, сором, совість, почуття честі і власної гідності.

Дошкільники вважають друзями тих, хто допомагає їм і поділяє їх інтереси. Для виникнення взаємної симпатії і дружби стають важливими такі якості особистості: доброта і уважність, самостійність, чесність, вміння допомогти.

В цей період виникає новий рівень самосвідомості дітей – “внутрішня позиція”. Ця позиція являє собою усвідомлене відношення дитини до себе, до оточуючих людей - таке відношення, яке він може виразити словами і вчинками. Факт становлення такої позиції внутрішньо проявляється в тому, що в свідомості дитини виділяється система моральних норм, яким він наслідує чи намагається наслідувати, незалежно від обставин.

Внаслідок розвитку інтелектуальної сфери дитина дошкільного віку вміє глянути на себе зі сторони, осмислити свої вчинки, співвіднести свої вчинки з наслідками для інших.

Потрібно зазначити, що у сучасному зверненні до народної педагогіки спостерігається дещо спрощене та однобічне її розуміння, сприйняття лише її окремих положень, епізодичне використання її засобів. Саме цим можна пояснити те, що освітяни у виховній практиці часто залишають поза увагою унікальні місцеві традиції, не використовують достатньою мірою автентичні фольклорно-етнографічні твори, а також безпідставно ігнорують виховні можливості трудових свят та обрядів. Щодо останніх, то саме вони є традиційною формою передавання соціального досвіду і духовних цінностей, моральних норм і принципів від старшого покоління до молодшого, від суспільства до індивіда. Для прикладу, ефективність свят як засобу виховання полягає в тому, що вони впливають одночасно на свідомість і почуття, задовольняючи духовні потреби юного покоління. Це, власне, спонукає багатьох учених, педагогів-практиків до виявлення педагогічних умов ефективного використання народно-педагогічних засобів у виховному процесі дошкільних закладів. Дослідженнями встановлено, що такими, зокрема, є ґрунтовне комплексне планування роботи і визначення кадрової спроможності; зв'язок з батьками – носіями народної педагогічної мудрості; дослідження педагогічним колективом джерел народної педагогіки; активна участь вихованців та їхніх батьків у відтворенні, відродженні форм, засобів і методів народної педагогіки; аналіз результативності й передбачення перспективи виховання, в основі якого – народна педагогіка, планування активних, творчих форм роботи педагогічного колективу в означеному аспекті.

Побудова виховного процесу згідно визначених завдань формувального етапу педагогічного експерименту передбачала реалізацію педагогічних умов щодо забезпечення пріоритетності морального виховання засобами народної педагогіки в системі виховної роботи. За цього підходу у дітей сформувалася

потреба у колективній діяльності та взаємодопомозі, зростає сформованість виокремлених нами для досягненого віку провідних моральних якостей і уявлень, зокрема, ввічливість, доброзичливість, милосердя, взаємодопомога, щедрість і гостинність, чемність, увага до інших, повага до старших, тобто визначальних рис українського національного характеру.

Загалом, дотримання визначених у системі педагогічних умов організації морального виховання дошкільників засобами народної педагогіки сприяло розвитку у дітей пізнавального, емоційного і поведінкового компонента моральності, моральних якостей, спрямованості особистості та її активності, що в цілому дало змогу суттєво підвищити моральну вихованість дітей експериментальних груп.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку. - Офіц. вид. - К.: Світич: М-во освіти і науки України, 2008. - 430 с - (Нормативний документ Міністерства освіти і науки України. Програма).
2. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні / [гол. ред. Н.О.Андрусич]. - К.: Дошкільне виховання, 1999. - 68, [4] с. - (Бібліотечка журналу «Дошкільне виховання»).
3. Бакуліна С.Ю. Особливості розвитку моральних почуттів у дітей дошкільного віку // Науковий вісник Ізмаїльського державного педагогічного інституту. – 2009. – Вип. 4. – С. 3-7.
4. Безверхий О.С. Діагностика та корекція порушень морального розвитку дошкільника // Дошкільна педагогіка. – №6 (360). – 2010. – С.62-64.
5. Безверхий О.С. Моральний розвиток дитини в онтогенезі у працях зарубіжних психологів // Психологія. Збірник наукових праць. Випуск 11. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2000. – С.191-198.
6. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання. - К.: ІЗМН, 1998. - 204 с.
7. Бех І.Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн. 1: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: навч.-метод. видання / І. Д. Бех. - К.: Либідь, 2003. - 280 с.
8. Бех І.Д. Наукове розуміння особистості як основа ефективності виховного процесу // Дошкільна педагогіка. - 2012. - № 1 . - С. 2-6.
9. Васьков Б.Л. Проблема наступності у формуванні моральної свідомості дошкільників // Збірник Всеукраїнської науково-методичної конференції. – Переяслав-Хмельницький: Видавництво Переяслав-Хмельницького педагогічного університету. – 2000. – С. 45-49.
- 10.Ващенко Г. Виховний ідеал: Підручник для педагогів, вихованців, молоді і батьків. – Полтава: Полтавський вісник, 1994. – 192 с.
- 11.Волошина В.М. Особливості організації діяльності, стимулюючої моральний вибір в поведінці дошкільників // Наукові записки: Зб. наукових статей НПУ імені М.П.Драгоманова. – К.: НПУ, 2001. – Випуск 41. – С.73-75.

12. Гончаренко А.М. Взаємини однолітків у дошкільному закладі // Дошкільне виховання. - 2008. - № 9. - С. 4-7.
13. Гончаренко А.М. Вплив мовленнєвого спілкування на гуманізацію взаємин дошкільників// Актуальні проблеми дошкільного виховання: Міжвузівський збірник наукових праць // За ред. академ. АПН України А.М.Богуш і доц. Т.І.Поніманської. - Рівне, 2009. - С 99 - 100.
14. Гончаренко А.М. Педагогічні умови становлення гуманних взаємин старших дошкільників: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» // Гончаренко А.М.. - К., 2003. -22 с.
15. Грива О. Виховання толерантності в дітей та молоді // Психолог. - 2009. – № 21-22. -С 3-11.
16. Гриневиц І.І. Моральний вибір у поведінці дошкільників та стиль спілкування // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. – Ч.2. – Кіровоград: РВЦ КДПУ, 2008. – С.69-72.
17. Довженок Г.В. Український дитячий фольклор. – К.: Наук. думка, 1981. – 171 с.
18. Єремеева В. Дівчатка і хлопчики в дзеркалах півкуль / В.Єремеева // Дитячий садок. - 2010. - № 14. - С 9-10.
19. Забродський М.М. Вікова психологія. - К.: МАУП, 1998. - 92 с.
20. Задесенець М.П. Вікові особливості розвитку дітей і формування їх особистості.-К. “Вища школа”, 1978.
21. Занюк С.С. Психологія мотивації та емоцій. – Луцьк, 1997.
22. Зверева. І.Д., Коваль Л.Г., Фролов П.Д. Діагностика моральної вихованості цінностей дітей // Дошкільне виховання. — 2009. - № 9. — С. 18 - 20.
23. Кобилянська А.В. Особливості схильності дошкільників до регуляції своєї поведінки // Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. наукових праць Ін-ту психології ім. Г.С.Костюка / За ред. С.Д.Максименка.– К., 2008. – Т. IV. – Ч. 4 – С. 200 – 208.

24. Коваль Л.Г., Фролов П.Д. Діагностика моральної вихованості цінностей дітей // Дошкільна педагогіка. - 2013. - № 9. - С.18 - 22.
25. Ковальчук В.В. Класики педагогічної думки про моральний вибір у поведінці дітей дошкільного віку // Наука і сучасність: Зб. наукових праць НПУ імені М.П.Драгоманова. – К.: Логос, 2000. – Т. XXII (Вип. 2. Ч. 2). – С.80-87.
26. Коган І.М. Особливості екзистенційних уявлень у дітей // Актуальні проблеми психології. Екологічна психологія. Зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України /За ред. акад. Максименка С.Д. – К.: 2004. – Т. 7, вип. 2. – С. 65-72.
27. Коган І.М. Особливості емпатії дошкільників // Проблеми загальної та педагогічної психології. Зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України /За ред. акад. Максименка С.Д. – К.: 2007. – Т. II, ч. 6. – С. 273-279.
28. Козлова С.А. Нравственное воспитание дошкольников в процессе их ознакомления с окружающим миром / С.А.Козлова. - М.: Просвещение, 1988. -112 с.
29. Колосова С.Л. Детская агрессия / С.Л.Колосова. - СПб.: Питер, 2004.-224 с.
30. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: посіб. / [наук. ред. О.Л.Кононко]. - К.: Ред. журн. «Дошк. Виховання», 2003. - 243 с.
31. Кононко О.Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (Системний підхід) / Олена Леонтіївна Кононко. - К.: Стилос, 2006. - 336 с.
32. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві): Навч. посібник для вищ. навч. закладів. - К: Освіта, 2004. - 255 с.
33. Копельчук Я.В. Деякі психолого-педагогічні аспекти становлення морального вибору в поведінці дошкільників // Актуальні проблеми психології:

- Зб.наук. статей. – К.: Норапрінт, 2008. – Т.4: Актуальні проблеми генезису особистості в контексті навчання і виховання. – С. 85-88.
34. Кошелівська О.І. До проблеми діагностики морального вибору дошкільників // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції “Проблеми вищої педагогічної освіти у світлі рішень II Всеукраїнського з’їзду працівників освіти”. – К.: НПУ, 2009. – Ч.2. – С. 174 – 176.
35. Кошелівська О.І. Стимулювання морального вибору дошкільників у процесі педагогічного впливу: Дис. канд.пед. наук:13.00.08.- К, 2003. - 241 с.
36. Кравець Н.М. Залучення дітей до ситуацій морального вибору як один із шляхів гуманізації виховного процесу // Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та вузі: Зб. наук. праць. – Рівне: Ліста, 2008. – С. 219-222.
37. Кравченко В.В. Моральний вибір у поведінці дошкільників та стиль спілкування // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. – Ч.2. – Кіровоград: РВЦ КДПУ, 2001. – С.69-72.
38. Лашина О.П. Спілкуватися, щоб виховувати // Дошкільна педагогіка. - 2011. - №10. - С.65-68.
39. Лисина М.И. Проблемы онтогенеза общения / Лисина М.И. - М.: Педагогика, 2006. - 144 с.
40. Люблінська Г.О. Дитяча психологія: Посібник для студентів педагогічних інститутів. - К: Вища школа, 1974 - 355 с.
41. Мосіяшенко В.А. Українська етнопедагогіка: Навч. посіб. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. – 176 с.
42. Орлов А.Б., Хазанова М.А. Феномены эмпатии и конгруэнтности // Вопросы психологии. - 2007. - № 4. - С. 68-73.
43. Павелків Р.В. Дослідження сформованості у сучасних дошкільників моральних якостей чесності і правдивості // Актуальні проблеми психології / За ред. С.Д.Максименка, Л.М.Карамушки. – К., 2003. – Т. 1. – Випуск 11. – С.132 – 136.

44. Павелків Р.В. Експериментальне вивчення сформованості у дошкільників моральних якостей щедрості та безкорисливості // Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. наукових праць Ін-ту психології ім. Г.С.Костюка / За ред. С.Д.Максименка. — К., 2004. — Т. VI. — Випуск 3. - 245 с.
45. Павелків Р.В. Розвиток моральної свідомості та самосвідомості в дитячому віці: Монографія. — Рівне: Волинські обереги, 2004. — 248 с.
46. Пивовар В.В. Особливості процесу формування моральної свідомості та самосвідомості у дошкільному віці // Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. наукових праць Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка / За ред. С.Д.Максименка. — К., 2009. — Т. 4. — Ч.6 — С. 187–192
47. Поліщук Ю.Т. Особливості функціонування когнітивного конструкту моральної свідомості в дошкільному віці // Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. Наукових праць ін-ту психології ім.Г.С.Костюка / За ред. С.Д.Максименка. — К., 2008. — Т. VI. — Випуск 6. — С. 222 – 229.
48. Поніманська Т.І. Виховання людяності: технологічний аспект // Дошкільне виховання. - 2008. - № 4. - С 3.
49. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка / Т.І.Поніманська. - К.: Академія, 2004. - 456 с.
50. Потапенко В.С. Семінари-практикуми – шлях до оновлення // Дошкільне виховання. – 2012. – № 8. – С. 9-11.
51. Приходько Ю.О. Формування позитивних взаємин у дитячому колективі. - К: Рад. школа, 1991. - 126 с.
52. Рогальська Н. В. Розвиток надбань української дошкільної етнопедагогіки та їх використання в сучасному дошкільному закладі: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.01 // Рогальська Надія Василівна. - К., 2007. - 192 с.
53. Семенчук В.М. Між двох полюсів. Стимулюємо моральний вибір дитини // Дошкільне виховання. – 2011. – №3. – С.9-11.
54. Сивачук Н. Виховний потенціал українських народних колискових пісень / Н.Сивачук // Дошкільне виховання. - 2009. - № 1. - С. 51-55.

55. Словарь практического психолога. Сост. Головин С.Ю. – Минск, 1998.
56. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка. – К.: ІЗІН, 1997.– 232 с.
57. Сухомлинский В.А. Духовный мир дошкольника. – М.: Учпедгиз, 1961. – 223 с.
58. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину / Василь Олександрович Сухомлинський // Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5 т. -К.: Рад. школа, 1976. -Т. 2. -С. 220-286.
59. Сявавко Є.І. Українська етнопедагогіка: Навчально-методичний посібник. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – 159 с.
60. Українські приказки, прислів'я і таке інше / уклад М.Номис. - К. : Либідь, 1993. - 612 с.
61. Ушинський К.Д. Рідне слово // Вибрані педагогічні твори: у 2-х т. - К.: Рад. школа, 1983. - Т. 2. - 380 с.
62. Фесюк С.Ю. На шляху до морального вибору дитини. // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільстві. – К.: Контекст, 2009. – С.192-194.
63. Формування моральних потреб особистості як мета морального розвитку// Придніпровський науковий вісник: Педагогіка та філологія. - Дніпропетровськ, 2010.-№ 77.-С.92-96.
64. Чепіль М.М. Теорія і практика формування національної свідомості дітей та молоді Галичини (друга половина ХІХ - перша третина ХХ ст.): монографія / М.М.Чепіль. - Дрогобич: Відродження, 2009. - 503 с.
65. Черкасова В.В. Проблема морального вибору з позицій комплексного наукового підходу // Наукові записки: Зб. наукових статей НПУ імені М.П.Драгоманова. – К.: НПУ, 2008. – Ч.4. – С.51-60.
66. Штихалюк О.П. Ставлення як проекція її особистісного розвитку. Наука і сучасність. Зб. Наук, праць. НПУ імені М.П.Драгоманова – К., Логос, 2000 – С. 174–178.

67. Эльконин Д.Б. К проблеме периодизации психического развития в детском возрасте // Вопр.психол. –2008.- №4. – с.15-16